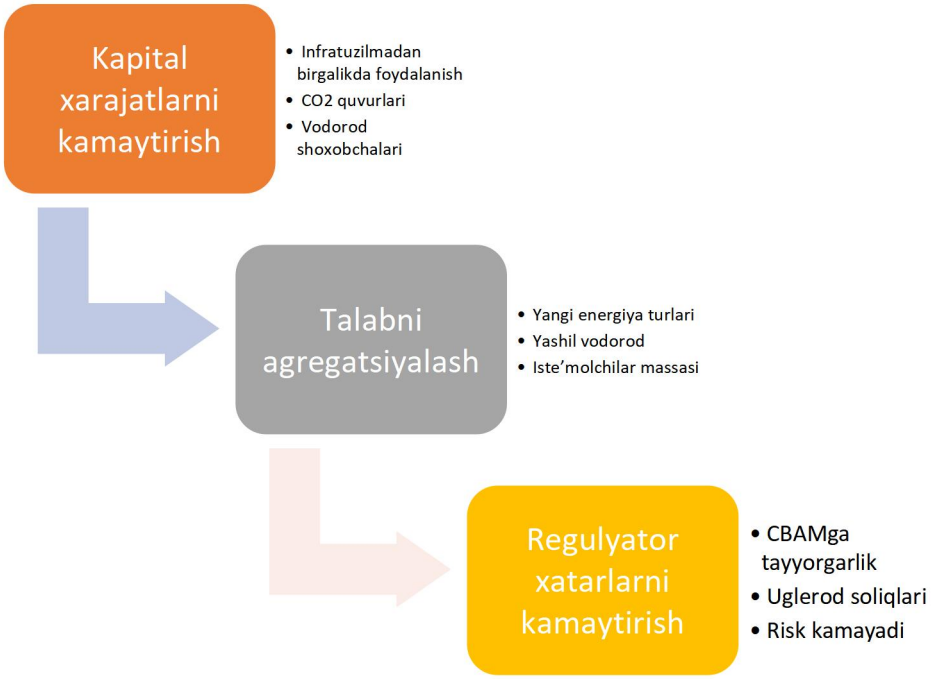
© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

HUDUDLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA KLASTER VA IXTISOSLASHUVNING NAZARIY JIHATLARI

Uralov Farruh Abdurazzoqovich
Qarshi davlat universiteti Mustaqil tadqiqotchisi

Klaster siyosatidagi zamonaviy trend — eko-sanoat parklari va uglerod-neytral klasterlarga o‘tishdir. Bu nafaqat ekologik maqsadlar, balki resurs samaradorligini oshirishning iqtisodiy zarurati bilan ham bog‘liq.Xitoy va Janubiy Koreyada eko-sanoat parklari dasturlari sanoat simbiozi energiya va chiqindilarni utilizatsiya qilish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishi mumkinligini ko‘rsatdi. Buyuk Britaniyada HyNet North West klasteri vodorod ishlab chiqarish va uglerodni saqlash loyihalarini birlashtiradi, bu esa sanoat korxonalari guruhiga dekarbonizatsiyaning qimmat infratuzilmasidan birgalikda foydalanish imkonini beradi. "Yashil" klasterlashning asosiy afzalliklari:Kapital xarajatlarni (CAPEX) kamaytirish: Infratuzilmadan (CO2 quvurlari, vodorod quyish shoxobchalari) birgalikda foydalanish. Talabni agregatsiyalash: Energiyaning yangi turlari (yashil vodorod) uchun iste’molchilarning kritik massasini yaratish.

Regulyator xatarlarni kamaytirish: Transchegaraviy uglerod soliqlari (CBAM) joriy etilishiga tayyorgarlik ko‘rish.

Klaster siyosatini amalga oshirishdagi xatolar, tuzoqlar va saboqlar

Mashhurligiga qaramay, klaster siyosati ko‘pincha muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Tadqiqotchilar aralashuvning uchta muhim sohasini ajratib ko‘rsatadilar: nishonga olish (tarmoqni tanlash), dozalash (qo‘llab-quvvatlash hajmi) va tayming (aralashuv vaqti). "G‘oliblarni tanlash" muammosiEng katta xatolardan biri — hududda hech qanday tarixiy shart-sharoitlar yoki qiyosiy ustunliklar bo‘lmagan sohada noldan klaster yaratishga urinishdir. Hukumatlar ko‘pincha olimlar yoki tadbirkorlarning kritik massasi bo‘lmagan joyda biotexnologiyalar yoki nanotexnologiyalarga milliardlab mablag‘ sarflab, Silikon vodiysini ko‘chirishga intiladi. Solyndra keysi va sanoat siyosati uchun saboqlar

Yarim milliard dollardan ortiq davlat kafolatlarini olib, bankrot bo‘lgan Amerikaning Solyndra kompaniyasi muvaffaqiyatsizligi butun klasterni qo‘llab-quvvatlash o‘rniga bitta firmani nishonga

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

olish xavfining klassik namunasiga aylandi. Saboq shundan iboratki, siyosat bitta favoritni tanlashga emas, balki bir nechta o‘yinchilar raqobatlashadigan ekotizimni yaratishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Klaster siyosatining asosiy tuzoqlari:

Haddan tashqari ixtisoslashuv (Lock-in): Hudud bitta texnologiyaga juda bog‘lanib qoladi, bu esa bozor konyunkturasi o‘zgarganda falokatga olib keladi.

Moslashish o‘rniga taqlid qilish: Mahalliy madaniyat va ishonch darajasini hisobga olmasdan boshqa mamlakatlarning institutsional shakllarini ko‘chirish.

Baholashning (Evaluation) yo‘qligi: Ko‘pgina dasturlar ularning mehnat unumdorligiga ta’sirini obyektiv tekshirmasdan yillar davomida davom etaveradi.

2024-2025-yillarda sanoat ixtisoslashuvi: Yangi voqeliklar

IHTTning 2025-yilga mo‘ljallangan prognozlariga ko‘ra, global iqtisodiy manzara fan va texnologiyalarning "sekkyuritizatsiyasi" bilan tavsiflanadi. Mamlakatlar muhim sohalarda (yarimo‘tkazgichlar, sun’iy intellekt, kvant texnologiyalari) strategik avtonomiyani ta’minlovchi klasterlarni rivojlantirishga intilmoqda.

Ekotizim yondashuvi IHTT tor tarmoqli strategiyalardan "ekotizim yondashuvi"ga o‘tishni tavsiya qiladi. Bu nafaqat bevosita ishlab chiqaruvchilarni, balki xomashyo yetkazib beruvchilarni, moliyaviy vositachilarni va hatto kelajakdagi xodimlar uchun ta’lim dasturlarini ham hisobga olishni anglatadi. Masalan, qayta tiklanadigan energiya klasterlarida kadrlar yetishmasligi ko‘pincha qurilish va moliya kabi turdosh sektorlarda mutaxassislar yo‘qligi sababli yuzaga keladi, bu esa mehnat resurslarini kompleks rejalashtirishni talab qiladi. Sun’iy intellektning roli 2025-yilda generativ sun’iy intellektni (AI) joriy etish klasterlar raqobatbardoshligining majburiy shartiga aylanadi. "Ish o‘rinlari kelajagi 2025" hisobotiga ko‘ra, ish beruvchilarning 86% dan ortig‘i AI ta’sirida biznes modellari transformatsiyasini kutmoqda. AI sohasida umumiy ma’lumotlar platformalari va kompetensiya markazlarini tezda yarata oladigan klasterlar hal qiluvchi ustunlikka ega bo‘ladi.

Sintez va hududiy siyosat uchun tavsiyalar

Xorijiy tajriba tahlili hududiy o‘sishni ta’minlash uchun samarali klasterlashning asosiy prinsiplarini shakllantirish imkonini beradi.

Birinchidan, klasterlarni yuqoridan buyruq bilan yaratib bo‘lmaydi — ular mavjud mahalliy kompetensiyalarga tayanishi kerak. Davlatning roli "o‘ylab topish va joriy etish" emas, balki "aniqlash va kuchaytirish"dan iboratdir. Klasterlarni identifikatsiyalash bandlik va unumdorlikning to‘planishi to‘g‘risidagi qat’iy empirik ma’lumotlarga asoslanishi lozim.

Ikkinchidan, raqobat va hamkorlik (coopetition) o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash zarur. Klaster firmalar bozorda raqobatlashganda, lekin kadrlar tayyorlash, fundamental tadqiqotlar o‘tkazish va hududni eksport bozorlarida targ‘ib qilish masalalarida hamkorlik qilganda kuchli bo‘ladi.

Uchinchidan, institutsional muhit to‘g‘ridan-to‘g‘ri subsidiyalardan muhimroqdir. Moslashuvchan mehnat bozori, sifatli universitetlar va shaffof huquqiy tizimning mavjudligi klasterlar tabiiy ravishda o‘sadigan tuproqni yaratadi.

Nihoyat, 2025-yilgi global beqarorlik sharoitida klaster siyosati moslashuvchan bo‘lishi kerak. Hududlarning muvaffaqiyati ularning "yo‘nalishni yangilash" (path renewal) qobiliyatiga — to‘plangan intellektual kapitalni saqlab qolgan holda resurslarni eskirayotgan tarmoqlardan yangi texnologik traektoriyalarga o‘tkaza olishiga bog‘liq bo‘ladi.

1.3.3-jadval

Siyosat turlari va ularning natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlik

Aralashuv turi	Maqsadli effekt	Asosiy vosita	Xatarlar

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

Infratuzilmaviy	CAPEX ni kamaytirish	MIZ, Sanoat parklari	"Oq fillar" (bo‘sh turgan zonalar) yaratilishi
Kognitiv/R&D	Texnologik yutuq	R&D uchun soliq kreditlari	Onsiz ham amalga oshadigan loyihalarni subsidiyalash
Tarmoqli/Ijtimoiy	Bilim almashish	Klaster tashkilotlari, uyushmalar	Haddan tashqari yopiqlik (insularity)
Regulyator	Biznes muhitini yaxshilash	Jarayonlarni soddalashtirish, deregulyatsiya	Ekologik yoki ijtimoiy standartlarning zaiflashishi

Ushbu jadvalda sanoat klasterlarini rivojlantirishda davlat tomonidan amalga oshiriladigan aralashuv turlari, ularning maqsadli natijalari, qo‘llaniladigan asosiy vositalar hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xatarlar tizimli ravishda keltirilgan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, infratuzilmaviy aralashuvlar ishlab chiqarish xarajatlarini (CAPEX) kamaytirishga qaratilgan bo‘lib, maxsus iqtisodiy zonalar va sanoat parklarini tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Biroq, noto‘g‘ri rejalashtirish natijasida foydalanilmaydigan hududlar — “oq fillar” muammosi yuzaga kelishi mumkin.

Kognitiv yoki R&D yo‘nalishidagi aralashuvlar texnologik rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qiladi. Bunda soliq imtiyozlari orqali innovatsiyalar qo‘llab-quvvatlanadi, lekin ba’zida davlat yordamisiz ham amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan loyihalar ortiqcha subsidiyalanishi ehtimoli mavjud.

Tarmoqli yoki ijtimoiy aralashuvlar bilim almashish va hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Klaster tashkilotlari va uyushmalar orqali amalga oshiriladi, ammo haddan tashqari yopiq tizim shakllanishi (insularity) xavfi bor.

Regulyator aralashuvlar biznes muhitini yaxshilash, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish orqali klaster faoliyatini rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, haddan tashqari erkinlashtirish ekologik yoki ijtimoiy standartlarning pasayishiga olib kelishi mumkin. Umuman olganda, jadval davlat aralashuvining turli shakllari klaster rivojlanishiga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatishi bilan birga, ular bilan bog‘liq ehtimoliy xatarlarni ham yoritib beradi. Shunday qilib, klasterlash hududiy rivojlanishning eng kuchli vositasi bo‘lib qolmoqda, biroq uning samaradorligi bevosita institutsional dizayn sifatiga va siyosatchilarning bozor kuchlarini almashtirish emas, balki ularga ko‘maklashish mantiqida harakat qilish qobiliyatiga bog‘liq. Uzoq muddatli istiqbolda hududiy o‘sish nafaqat zavodlar soni bilan, balki iqtisodiy tizimning barcha ishtirokchilari o‘rtasidagi aloqalarning zichligi va sifati bilan ta’minlanadi

Xulosa va takliflar : Xulosa qilib aytganda, hududiy iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda klasterlash va sanoat ixtisoslashuvi zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Klasterlashuv korxonalar, ilmiy-tadqiqot institutlari va infratuzilma subyektlari o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirib, innovatsion rivojlanish, ishlab chiqarish samaradorligi hamda

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

hududiy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sanoat ixtisoslashuvi hududlarning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish imkonini yaratib, eksport hajmini kengaytirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiy tarkibiy transformatsiyani jadallashtirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, hududiy iqtisodiyotning tarkibiy holatini baholashda lokalizatsiya koeffitsiyenti, Xerfindal–Xirshman indeksi, entropiya indeksi hamda milliy o‘rtachalashtirish koeffitsiyenti kabi statistik ko‘rsatkichlardan foydalanish ixtisoslashuv va diversifikatsiya darajasini aniqlashda katta ahamiyatga ega. Ushbu indikatorlar hududlarning iqtisodiy tarkibini chuqur tahlil qilish, tarmoqlar konsentratsiyasini baholash hamda istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Natijada, klasterlash va sanoat ixtisoslashuvini ilmiy asosda tashkil etish hududiy iqtisodiyotni barqaror va muvozanatli rivojlantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Krugman, P. (1991). *Geography and trade*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Herfindahl, O. C. (1950). *Concentration in the U.S. steel industry* (Doctoral dissertation). New York: Columbia University.
3. Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *Bell System Technical Journal, 27*(3), 379–423.
4. Thünen, J. H. von. (1966). *Isolated state: An English edition of Der isolierte Staat*. Oxford: Pergamon Press. (Original work published 1826).
5. Weber, A. (1929). *Theory of the location of industries*. Chicago: University of Chicago Press. (Original work published 1909).
6. Christaller, W. (1966). *Central places in southern Germany*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. (Original work published 1933).
7. Smith, A. (2007). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Lausanne: MetaLibri. (Original work published 1776).
8. Ricardo, D. (2004). *On the principles of political economy and taxation*. Mineola, NY: Dover Publications. (Original work published 1817).
9. Heckscher, E. F., & Ohlin, B. (1991). *Heckscher-Ohlin trade theory*.